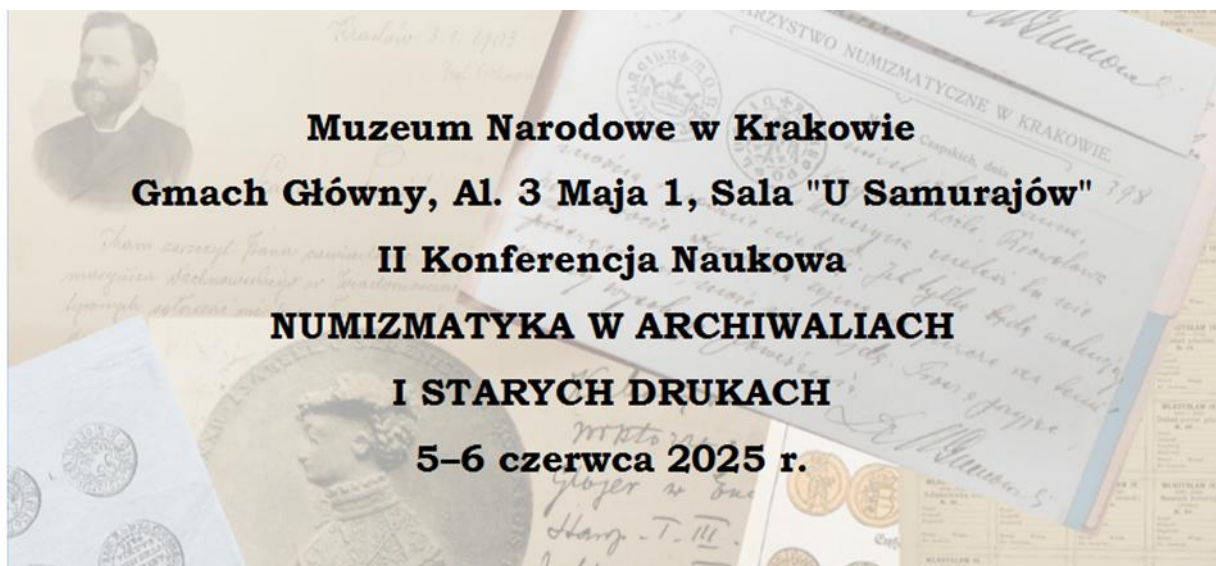

Muzeum Narodowe w Krakowie
Gmach Główny, Al. 3 Maja 1, Sala "U Samurajów"

II Konferencja Naukowa
NUMIZMATYKA W ARCHIWALIACH
I STARYCH DRUKACH

5–6 czerwca 2025 r.

ABSTRAKTY

5 CZERWCA 2025 (CZWARTEK)

SESJA I

Bartosz B. Awianowicz (Instytut Literaturoznawstwa UMK, Toruń): *Jak klasyfikowano i porządkowano monety antyczne w XVI i XVII wieku?*

Przedmiotem referatu jest przedstawienie różnych kryteriów, według których gromadzono i porządkowano monety antyczne w publikacjach i rękopiśmiennych inwentarzach kolekcji z XVI i XVII wieku. Punktem wyjścia jest kryterium chronologiczne zastosowane przez Andree Fulvio w jego „*Illustrium imagines*” (1517), a następnie rozwinięte – ale tylko dla cesarstwa rzymskiego – przez Eneę Vico w „*Le imagini con tutti i riversi trovati et le vite de gli imperatori tratte dalle medaglie*” (1548), „*Donne Auguste*” (1550-51) i „*Discorsi... sopra le medaglie degli antichi divisi in due libri*” (1558), oraz Hubertusa Goltziusa w „*Vitae omnium fere imperatorum imagines a C. Iulio Caes(are) usque ad Carolum V et Ferdinandum eius fratrem*” (1557). Sebastiano Erizzo w swoim „*Discorso sopra le medaglie antiche*” (1559) wprowadzie skupia się głównie na rewersach, dołączając do monet znanych Vicowi wiele monet prowincjonalnych, ale nadal porządkuje materiał chronologicznie od Cezara po Konstansa. W kolejnych dziesięcioleciach dochodzą do tego monety republikańskie, które rozpoznawano wprowadzie jako wcześniejsze od cesarskich, ale porządkowano je nie chronologicznie, lecz alfabetycznie. Dobrym przykładem może tu być inwentarz kolekcji kolegium jezuickiego z Leuven „*Series arcarum et numismatum totiusque rei antiquariae*” (1595), obecnie w KBR w Brukseli, następnie „*Inventaire des medailles antiques et modernes du Cabinet du Roi*” (spisywany w latach 1683–85 roku przez Pierre’a Rainssanta i Jeana Foy-Vaillanta, obecnie w MnF w Paryżu (Ms. 5753). Jeszcze w „*Series arcarum*” monety greckie zostały umieszczone pomiędzy monetami republikańskimi „*famili*” a monetami Juliusza Cezara oraz Augusta (34r. – 39 r.: monety srebrne i 88 r. – 91v. - brązy), ale Vaillant wprowadza również kryterium geograficzne, gdy osobne prace poświęca monetom Seleukidów (1681), Ptolemeuszów (1701) oraz Arsakidów, Partów i innych władców hellenistycznych (wyd. pośmiertne z 1725).

Niezależnie zaczyna się rozwijać w wieku XVII nowy podział według ikonografii i legend monet antycznych, zwłaszcza na ich rewersach. Znakomitym przykładem jest tu „Thesaurus selectorum numismatum antiquorum” Jacobusa Oiseliusa (1677), który głównie rzymski imperialny materiał numizmatyczny dzieli na dziesięć klas (classes): 1. wizerunki władców rzymskich od Cezara do Konstantyna I, 2. przedstawienia regionów, prowincji, miast i rzeki, 3. bóstwa, ich podobizny i epitety, 4. cnoty, 5. wyprawy wojenne i inne sprawy wojskowe, 6. igrzyska i zawody, 7. ubóstwienie władców, 8. budynki, 9. symbole związane z funkcjami religijnymi, 10. różne „miscellaena”. Przed Oiseliusem częściowo podobne uporządkowanie zbioru monet elektorów Bawarii proponował już jezuita Albert Curtz (1600–71), który w rękopisie „Petate & Iustitia”, obecnie w zbiorach ÖNB w Wiedniu (Cod. 9441), podzielił kolekcję na siedem klas: 1. z wizerunkami bogów i bogiń, 2. królów i herosów, 3. królów i dostojników rzymskich do Juliusza Cezara, 4. cesarzy rzymskich do Konstantyna I, 5. cesarzy chrześcijańskich, 6. żon i córek cesarskich i 7. „dodatek różności” („miscellaneorum auctarium”). Zachowane jedynie w manuskrypcie dzieło Curtza jest niemal nieznane badaczom antykwarianizmu wczesnej epoki nowożytnej, a stanowi istotne ogniwo w przejściu od układu chronologicznego do problemowego, tym cenniejsze, że powiązane z konkretną kolekcją.

Agata A. Kluczek (Instytut Historii, Uniwersytet Śląski w Katowicach): *Numizmaty i władca rzymski w „Commentaires historiques” Jeana Tristana*

Dzieło Jeana Tristana „Commentaires historiques, contenant l'histoire generale des empereurs, imperatrices, cæsars, et tyrans de l'Empire romain [...]” dzisiaj pozostaje (podobnie jak i sam jego autor) raczej zapomniane. Niestłusznie. Jest ono bowiem interesujące, według mnie, dla historyków starożytności rzymskiej.

„Commentaires historiques” wydane najpierw w 1635 roku w jednym woluminie potem, w 1644 roku, zostały opublikowane w trzech tomach w nowej, poszerzonej wersji. Obejmuje ona „commentaires” i „observations” dotyczące cesarzy, „tyranów”, cesarzowych, cesarów i innych prominentnych przedstawicieli imperium rzymskiego. Chronologicznie pierwszą z tych postaci jest C. Iulius Caesar (I wiek p.n.e.), a ostatnią, której poświęcono wydzielony komentarz – Varronianus (IV w.); między nimi zaś mieści się jeszcze około trzystu innych postaci. Ich jednostkowe kontekstowe biografie polityczne (bo, upraszczając, w taki sposób można nazwać te charakterystyki) są stworzone przez erudyte, znającego rozmaite antyczne źródła literackie i poruszającego się biegle w ich treściach, a także znającego rzymskie monety imperialne i prowincjonalne oraz medaliony (Monnoye, Medaille Latine, Grecque, Medaillon). Do tych źródeł numizmatycznych J. Tristan przykładał szczególną wagę, traktując je jako swego rodzaju dokumentację pamięci o swych bohaterach, a przede wszystkim doceniając ich przekaz wzbogacający o nich wiedzę; co się tyczy pozyskiwania tych nowych informacji, to – o ile można rzecz ocenić – relatywnie mniejszą wartość dostrzegał on w napisach na numizmatach umieszczonych, a większą w ich wyobrażeniach. Z jednej strony wiele analiz i ustaleń podanych w „Commentaires historique” nie zachowało swej wartości, jednak z drugiej strony niejednokrotnie okazuje się, że J. Tristan wskazał (i to niekiedy może jako pierwszy) trafny, do dzisiaj aktualny pomysł interpretacji pewnych treści numizmatycznych.

Wobec obszerności problematyki zawartej w „Commentaires historiques” i w kontekście zwięzłości tytułu mojego referatu, doprecyzowuję, że w nim na wybranym przykładzie (postać z okresu „kryzysu III wieku”) przedmiotem zainteresowania będą: 1. znaczenie źródeł numizmatycznych w tworzeniu charakterystyki władcy rzymskiego; 2. dobór

typów monetarnych i wiedza o nich; 3. sposób wprowadzenia numizmatów w tekst dzieła (obraz i opis).

Piotr Jaworski (Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski): *Stefan Batory – Wespazjan polski: geneza antycznych treści na medalu upamiętniającym odzyskanie Inflant i Połocka (1582)*

Badania wzajemnego oddziaływania renesansowej grafiki książkowej i medalierstwa w zakresie recepcji wzorów antycznych opierają się często na analizie wycinkowego obrazu utrwalonego przez dostępne współcześnie źródła. Nie ulega wątpliwości, że w niektórych przypadkach ogniwem pośrednim między antycznym numizmatem, a nowożytną grafiką książkową były naśladownictwa starożytnych monet i medalionów wykonane przez renesansowych artystów. Można wskazać również liczne przykłady świadczące o znaczącej roli ilustracji książkowej w popularyzacji antycznej ikonografii monetarnej w nowożytnym medalierstwie.

Fascynującym przykładem naszkicowanej powyżej, złożonej problematyki badawczej jest słynny medal upamiętniający odzyskanie przez Batorego Inflant i Połocka. Rewers medalu ozdobiła scena wywodząca się z rzymskiej ikonografii monetarnej, odnoszącej się do zwycięstw cesarzy dynastii flawijskiej w wojnie żydowskiej. Dostępne źródła pozwalają na prześledzenie drogi, jaką przeszedł znany rzymski schemat ikonograficzny, aby za pośrednictwem drzeworytów książkowych trafić na medal upamiętniający zwycięstwo Rzeczypospolitej w wojnie z Rosją. W referacie przedstawiona zostanie również nowa interpretacja przesłania propagandowego, które towarzyszyło omawianemu numizmatowi, czerpiącego wprost z rzymskich wzorów propagandy militarnej.

Maryna Filatova (Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych, Uniwersytet Warszawski): *Rękopis Wasyla Liaskorońskiego jako źródło do badań nad obiegiem monet rzymskich na obszarze lewobrzeżnej Ukrainy*

Wasyl Hryhorowycz Liaskoroński, wybitny ukraiński archeolog i numizmatyk, pozostawił po sobie znaczący dorobek w zakresie badań nad obiegiem monet rzymskich na ziemiach dzisiejszej Ukrainy. Obejmuje on zarówno artykuły, jak i prace monograficzne. Szczególnie istotnym źródłem informacji pozostaje jego nieopublikowana praca z 1927 roku (?) zatytułowana: „Moneta rzymska na obszarze Rusi Południowej i w sąsiednich ziemiach”. Rękopis ten jest obecnie przechowywany w Bibliotece Narodowego Uniwersytetu w Kijowie. W swoim dziele Liaskoroński, na długo przed badaniami Mychajła Brajczewskiego i Władysława Kropotkina, zgromadził obszerny materiał dotyczący znalezisk monet rzymskich w Europie Wschodniej. W wielu przypadkach uwzględniał nie tylko sam fakt odkrycia, ale także kontekst archeologiczny, stan zachowania monet oraz – w niektórych przypadkach – szczegółowe opisy ich ikonografii i legend. Dla wielu znalezisk rękopis Liaskorońskiego stanowi jedyne dostępne źródło informacji. Celem mojego wystąpienia jest omówienie materiałów zawartych w tym rękopisie, dotyczących znalezisk z lewobrzeżnej Ukrainy, w szczególności z obszaru międzyrzecza Dniepru i Dońca. Praca Liaskorońskiego stanowi cenne uzupełnienie dotychczasowej bazy źródłowej w regionie i otwiera nowe możliwości dla pogłębionej analizy procesów związanych z napływem monet rzymskich na tereny Europy Wschodniej, a zwłaszcza lewobrzeżnej Ukrainy w okresie późnorzymskim.

Kyrylo Myzgin (Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski), Zinaida Zraziuk (Narodowe Muzeum Historii Ukrainy, Kijów): *Kolejna mistyfikacja z XIX wieku? Skarb monet antycznych z Obołonia w Kijowie*

W roku 1876 na Obołoni (wówczas przedmieściach, dziś jednej z dzielnic Kijowa) rzekomo został odkryty skarb monet antycznych. Monety te zostały później zakupione przez Gabinet Numizmatyczny Cesarskiego Uniwersytetu św. Włodzimierza w Kijowie. W inwentarzach oraz publikacjach informacje dotyczące liczby monet oraz ich składu ulegały kilkukrotnym zmianom. Znaleźisko obejmuje dwie grupy monet: emisje z Antiochii Pizydyjskiej (od Gordiana III do Galiena) oraz późnorzymskie monety brązowe (od Maksymiana do Prokopiusza). Nie do końca jasne okoliczności odkrycia, niekonsekwencje w danych o liczbie monet oraz całkowicie nietypowy – jak na obszar Barbaricum – skład „depozytu” budzą uzasadnione wątpliwości co do autentyczności znaleziska. W referacie – na podstawie danych archiwalnych oraz źródeł opublikowanych – spróbujemy wykazać, że omawiany skarb stanowił w istocie mistyfikację, za którą mogli stać kijowscy kolekcjonerzy z końca XIX wieku.

SESJA II

Vital Sidarovich (Wydział Archeologii, Uniwersytet Warszawski): *Historia kształtowania się kolekcji antycznych monet Gabinetu Numizmatycznego Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego*

Gabinet Numizmatyczny Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego został oficjalnie otwarty w marcu 1964 roku, ale historia tworzenia jego zbiorów rozpoczęła się znacznie wcześniej. Pierwsze antyczne monety w kolekcji Muzeum Historyczno-Archeologicznego Uniwersytetu w Mińsku pojawiły się nie później niż w lutym 1940 roku. Zostały one przekazane z leningradzkiego Państwowego Ermitażu. Podczas wojny większość zbiorów muzeum zaginęła, ale niektóre monety – 138 okazów – ocalały. Prawie wszystkie te monety są miedziane lub brązowe. Spośród nich 89 to monety greckie, głównie bosporańskie, a 9 to drobne nominały późnego Cesarstwa Rzymskiego. Większość z tych monet jest słabo zachowana.

W 1961 roku z Państwowego Ermitażu do Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego na stałe przechowywanie zostało przekazanych 136 monet, w tym 53 greckie i 83 rzymskie. Wśród greckich ponad połowa to monety bosporańskie i pantikapejskie, wśród rzymskich monet 17 republikańskich i 66 cesarskich. W przeciwieństwie do „przedwojennej” kolekcji prawie połowa monet przekazanych w 1961 roku to srebrne nominały, z których wiele jest w bardzo dobrym stanie zachowania.

Przez długi czas antyczne monety praktycznie nie trafiały do kolekcji Gabinetu Numizmatycznego. Jedynym wyjątkiem jest 8 denarów Cesarstwa Rzymskiego ze skarbu spod wsi Żukiewiczze, rejon berestowski, obwód grodzieński, przekazane do Gabinetu na początku lat 70-tych XX wieku.

Kolejny etap kształtowania się kolekcji monet antycznych rozpoczął się już w XXI wieku. Absolutna ich większość została przekazana do muzeum Wydziału Historycznego Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego przez kolekcjonerów i poszukiwaczy skarbów. Łącznie w latach 2004–2022 do zbiorów trafiło 65 monet antycznych. Są to między innymi monety greckie, w tym emisje ze wschodnich prowincji Imperium Rzymskiego, kilkadziesiąt monet Cesarstwa Rzymskiego, głównie denarów, a także kilka denarii flati i barbarzyńskich naśladownictw. Tylko dwie z tych monet pochodzą z oficjalnych badań archeologicznych – są

to cesarskie denary z rejonu salihorskiego obwodu mińskiego. Trzy kolejne monety – małe miedziane greckie nominały – zostały przekazane przez mińskie regionalne służby celne. Wśród monet przekazanych przez poszukiwaczy skarbów i kolekcjonerów znajdują się bardzo rzadkie okazy, w szczególności dwie monety ze wschodnich prowincji Cesarstwa Rzymskiego – moneta nicejska Julii Domny i moneta lidyjska Antoninusa Piusa.

Tak więc kolekcja antycznych monet Gabinetu Numizmatycznego Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego liczy obecnie nieco ponad 300 egzemplarzy. Jest to bardzo skromna – jak na europejskie standardy – kolekcja. Jednak pod względem różnorodności jest ona jedną z najlepszych w Republice Białorusi.

Jarosław Bodzek (Instytut Archeologii, Uniwersytet Jagielloński/Gabinet Numizmatyczny, Muzeum Narodowe w Krakowie): *Katalog kolekcji starożytnych monet rzymskich profesora Jana Hoplińskiego (1887–1974)*

Jan Hopliński (1887–1974) – profesor krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych, malarz, znawca technologii i technik malarskich, rzeźbiarz – był również numizmatykiem. Tworzył medale i plakiety, pisał poświęcone numizmatyce teksty, redagował i wydawał czasopismo "Moneta" oraz zbierał monety i medale. W Muzeum Narodowym w Krakowie znajduje się – podarowany przez Jacka Budyna – rękopiśmienny katalog kolekcji monet rzymskich Hoplińskiego. Liczy on prawie 1500 rekordów monet od czasów Republiki po Romulusa Augustulusa.

Mariusz Mielczarek (Ośrodek Badań nad Dawnymi Technologiami, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Łódź): *Unikatowa kolekcja Antoniego Kleina (1901–1948) w zbiorach Gabinetu Numizmatycznego Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi*

Powołanie do życia w 1945 roku w Łodzi Miejskiego Muzeum Prehistorycznego i Miejskiego Muzeum Etnograficznego wyznaczyło nowy okres w pracach nad rozwojem kolekcji i ich udostępnianiem. W 1948 r. przy Miejskim Muzeum Prehistorycznym zaczął rozwijać się Dział Numizmatyczny założony przez Anatola Gupieńca. Na przełomie roku 1949/1950 obie instytucje upaństwowiono i od tej chwili funkcjonowały jako Muzeum Archeologiczne i Muzeum Etnograficzne. Połączenie w 1956 r. obydwu placówek w jedną instytucję – Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi – wyznaczyło również nowy okres w historii muzealnych zbiorów numizmatycznych. Kierownikiem powstałego Działu Numizmatycznego został mgr Anatol Gupieniec, który gromadził praktycznie wszystkie nowe, publikowane informacje (także archiwalne) na temat znalezisk (przede wszystkim) i zgromadzonych kolekcji monet, szczególnie tych przekazywanych do Muzeum. Do archiwum Działu Numizmatycznego trafiały więc zarówno pojedyncze egzemplarze, jak i zbiory monet. Wśród tych ostatnich jest zbiór Antoniego Kleina, utworzony w czasie II wojny światowej.

Antoni Klein, będąc żołnierzem Wojska Polskiego, zbierał monety tam, gdzie stacjonowało wojsko polskie, także na Bliskim Wschodzie. Informacje na temat Antoniego Kleina zachowały się wśród rozmaitych dokumentów w Polsce i w Wielkiej Brytanii. Do łódzkiego muzeum, co niezwykle istotne, przekazano notatki oraz rysunki Antoniego Kleina dotyczące zabytków i miejsca ich znalezienia. Dane te udostępniono dla potrzeb studiów nad jego kolekcją. Pozwoliło to na szczegółową prezentację – ogromnie ważnego dla historii numizmatyki w Polsce – cennego zbioru.

Dorota Malarczyk (Gabinet Numizmatyczny, Muzeum Narodowe w Krakowie): *Monety*

Edward Goldstein (1844–1920) – postać nietuzinkowa: lekarz, antropolog, kolekcjoner. Po aresztowaniu za udział w powstaniu styczniowym i udanej ucieczce z więzienia ponad połowę swojego życia spędził na emigracji w Paryżu, gdzie stworzył swoją kolekcję dzieł sztuki i osobliwości, którą w 1909 roku przekazał do Muzeum Narodowego w Krakowie. Jego zbiory obejmowały m.in. malarstwo francuskie, sztukę zdobniczą i bibliotekę liczącą ponad 2000 woluminów. Posiadał również jako znawca dużą kolekcję sztuki Bliskiego i Dalekiego Wschodu, w skład której wchodziły monety chińskie, indyjskie, Turcji osmańskiej i Złotej Ordy.

SESJA III

Valery Kabrynets (badacz niezależny, Piaseczno): *Ruskie monety „druciane” w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie w okresie międzywojennym (próba rekonstrukcji)*

Podstawą podjętych badań była jedna z ksiąg inwentarzowych Dyrekcji Państwowych Zbiorów Sztuki (dalej – PZS), sporządzona nie później niż 7 lipca 1939 roku. Zestawienie zostało wykonane najprawdopodobniej przez kustosa Gabinetu Numizmatycznego PZS Józefa Jodkowskiego, który także je uwierzytelnił. Księga zawiera opis części kolekcji numizmatycznej Muzeum Narodowego w Warszawie z okresu międzywojennego, pochodzącej z rewindykacji z Muzeum Ermitażu w Leningradzie (obecnie Petersburg). Podstawą atrybucji omawianych monet był katalog A. W. Oriesznikowa. W XX i na początku XXI w. opublikowano szereg prac na temat monet ruskich księstw dzielnicowych i państwa Moskiewskiego, z których najbardziej interesujące dla nas są prace N.D. Meca, W.W. Zajcewa oraz P.G. Gajdukowa.

W sumie Księga PZS zawiera 392 wpisy dotyczące monet rosyjskich i ruskich, z czego 302 odnoszą się do monet „drucianych”. Wśród tych ostatnich znajduje się 147 opisów monet ruskich księstw dzielnicowych i państwa Moskiewskiego (koniec XIV – pierwsza tercja XVI wieku).

Tabela 1

ziemia lub księstwo	ilość
Wielkie Księstwo Riazańskie	6
Wielkie Księstwo Moskiewskie	91
Wielkie Księstwo Twerskie	17
Księstwo Suzdalsko-Niżgorodzkie	16
Psków (czas niepodległości)	2
Nowogród Wielki (czas niepodległości)	11
Sporna i niejasna atrybucja	4

Dla części monet potwierdzono starą atrybucję i tam, gdzie było to możliwe, określono je na podstawie współczesnych katalogów. Dla części egzemplarzy zaproponowano nową atrybucję. Jedną z nich jest moneta № 8352. Opisana jest jako „deńga; Bazyl Dymitrowicz (1389–1425). Av. – jeździec z sokołem w prawo; rev. – zwierzę czworonożne w prawo, w otoku ...АНЛАМН. Srebro. Średnica – 13,5 mm”. W katalogu Oriesznikowa nie ma takiego typu wśród moskiewskich monet Wasyla I Dymitrowicza. Bliski typ monety z inwentarza PZS spotykamy w katalogu N. D. Meca wśród monet księstwa kaszńskiego: „av. – jeździec z sokołem w prawo; rev. – zwierzę czworonożne w prawo gryzące swój ogon, w otoku legenda ...HAZBACNЛAMNXAH”. Wstępnie przypisujemy tę monetę do monet ostatniego księcia kaszńskiego Wasyla Michajłowicza III (1389–1426).

Informacje o niektórych monetach są niewystarczające do dokładnej atrybucji. Pod № 8222 spotkaliśmy następujący opis: „deńga; Iwan Bazylewicz w. ks. moskiewski (1462–1505). Av. – jeździec z kopią w prawo, niżej B. Srebro. Średnica – 17,5 mm”. W katalogu W.W. Zajcewa wśród nowogrodzkich monet Iwana III znane są trzy typy dieneg, posiadające na awersie jeźdźca z kopią, ale bez określonego znaku. Diengi ze znakiem „B” mają na awersie jeźdźca z szablą i 4-wierszową legendę na rewersie. W tym momencie kwestia dokładnej atrybucji tej monety jest otwarta i warunkowo przypiszemy ją do dieneg nowogrodzkich Iwana III.

Raman Krytsuk (Gabinet Monet i Medali Muzeum Narodowego w Warszawie): *Kilka słów o talarze poznańskim z 1590 roku*

Talar poznański z 1590 roku wyróżnia się spośród wszystkich talarów medalowych Zygmunta III Wazy uproszczonym i surowym projektem, w całości zapożyczonym z talara olkuskiego Stefana Batorego wybitego w roku 1580.

W literaturze polskiej moneta ta została po raz pierwszy opisana w 1845 roku w katalogu Ignacego Zagórskiego „Monety dawnej Polski ...”. (S. 35 Nr 305), a następnie była uwzględniana w niemal wszystkich ważniejszych katalogach ogólnych i tematycznych, np. Kopicki (Nr 1313), Dostych (M 90.1.01).

Z perspektywy podjętych rozważań najważniejsze są jednak wcześniejsze publikacje zagraniczne. W 1765 r. ukazała się pierwsza książka z wielotomowej serii *Vollständiges Thaler-Cabinet* autorstwa Davida Samuela Madaia, która zawiera szczegółowy opis tego talara (s. 114 nr 357). Co interesujące, Madai całkowicie zapożyczył opis monety z wcześniejszej pracy o tym samym tytule autorstwa Michaela Lilienthala z 1747 roku (s. 123 Nr 357). Publikacja tego ostatniego autora, także jednak nie wzmiankuje omawianego talara jako pierwsza. Kluczowy w tej kwestii jest opublikowany przez Berenda Arenda w 1631 roku w Hamburgu Müntz Buch. Książka ta nie jest opracowaniem naukowym czy monografią, ale raczej bogato ilustrowaną publikacją pomocniczą, która miała ułatwić czytelnikom poruszanie się po ogromnej liczbie monet talarowych krążących na rynku. I to właśnie talar z 1590 roku został umieszczony jako ilustracja emisji tego nominału, bitych przez Zygmunta III.

Obecnie znane są trzy egzemplarze takiej monety. Niektóre materiały archiwalne Kazimierza Sobańskiego pozwalają poznać historię co najmniej dwóch z nich.

1. Egzemplarz z kolekcji Muzeum Narodowego w Warszawie (NPO 28089 MNW) trafił tu po II wojnie światowej jako część znacjonalizowanej kolekcji Potockich. K. Sobański wspomina w swoich notatkach, że moneta ta znajdowała się w kolekcji Adama Alfreda Gustawa hr. Broel-Platera; pisze o niej również Antoni Ryszard w swoim rękopisie *Album numizmatyczne polskie*. Lit. M-R T.2, [cz.1]. Najprawdopodobniej Potocki kupił kolekcję Platerów i w ten sposób moneta znalazła się najpierw w ich zbiorach, a następnie w Muzeum Narodowym.
2. Egzemplarz z kolekcji Henryka Karolkiewicza stanowi prawdopodobnie jedyną monetę znajdującą się obecnie w rękach prywatnych. Moneta ta została sprzedana w 1987 r. na 38. aukcji H. D. Raucha w Austrii. Dla odtworzenia dawnej historii tego egzemplarza istotna jest jednak wzmianka znana z dokumentów K. Sobańskiego. Ilustrowana dwoma ołówkowymi wcierkami tej monety adnotacja zawiera informację, że talar znajduje się w berlińskiej kolekcji Wilhelma Radziwiłła, której katalog z 1869 r. sporządzony przez C.F. Trachsela podaje opis monety (s. 43 r. 1590).

Trzeciego egzemplarza, mimo wzmianek w źródłach archiwalnych i publikacji

Henryka Mańkowskiego *Fałszywe Monety Polskie* z 1930 r. (s 80 Nr 37), nie uwzględnili w swoich opracowaniach tacy autorzy, jak wspomniani już Kopicki i Dostych. Ten talar znajduje się w Niemczech w kolekcji Friedenstern Stiftung Gotha (Nr 3.2./469). Według informacji uzyskanych od pracownika tej instytucji – Michała Maliczowskiego – moneta była częścią kolekcji księcia Antona Günthera II. Schwarzburg-Sondershausen-Arnstadt, która została zakupiona do kolekcji przez księcia Fryderyka II. w 1712 roku.

Jerzy Chałupski (badacz niezależny, Charzykowy): *Obieg monetarny na przełomie XVI i XVII w. na pograniczu Małopolski, Śląska i Węgier w świetle akt sądu żywieckiego*

Żywiec otrzymał przywilej lokacyjny na prawie magdeburskim na przełomie XIII/XIV w. Książę oświęcimski Przemysław II, potwierdzając w roku 1448 miejskie przywileje, gwarantował Żywcowi prawo sądzenia i skazywania przestępców na karę śmierci (prawo miecza). Sprawy karne zapisywano w tzw. księgach złoczyńców. W Żywcu taką księgę zaczęto prowadzić dopiero w roku 1589. Szczegółowe zapisy sporządzone do roku 1627 zawierają wiele informacji o łupach band zbójceckich, grasujących na pograniczu Małopolski, Śląska i Węgier. W żywieckiej księdze często jest mowa o pieniądzach – łupach zbójników grasujących na tym terenie. Najczęściej przy określaniu wielkości łupu używane są jednostki obrachunkowe – grzywna i złoty, liczony po 30 groszy. Gdy łupem padały pieniądze o dużych nominałach podawana jest liczba sztuk florenów, dukatów albo talarów. Ponieważ w zapisach szczegółowo przytacza się zeznania oskarżonych, zwykle prostych, niepiśmiennych ludzi, pojawiają się w nich potoczne, czasem żargonowe nazwy monet – orzełki, dudki, talery szerokie itd. Wydaje się, że na podstawie kontekstu w jakim pojawia się w zeznaniach przestępców słowo „moneta” można domniemywać, że nie chodzi o nazwę przedmiotu, a określenie konkretnego nominału – półgrosza. Ponieważ rabusie skrzykujący się w bandy – na dłuższy czas lub doraźnie na jeden tylko napad – nie przejmowali się granicami, ich łupem padały pieniądze polskie i obce. W zeznaniach mowa na przykład o „sto dwadzieścia złotych polskiej minicy i liczby”. Są też zapisy, w których zaraz po kwocie „złotych polskich 9” pojawia się kwota „złotych 5” bez wskazania, że chodzi o pieniądze polskie. Innym, ciekawym zagadnieniem związanym z tymi sądowymi sprawozdaniami jest problem siły nabywczej ówczesnego pieniądza na konkretnym terenie. Z jednej strony mamy zeznania rabusiów sprzedających swoje łupy, czasem między sobą, z drugiej oszacowanie wartości tych łupów przez urzędników sądowych. W obu przypadkach ceny towarów odnotowane w zeznaniach i testamentach przestępców nie odbiegają znacząco od danych z prac Hoszowskiego, Adamczyka i Tomaszewskiego. Relacje z procesów sądowych są bardzo wiarygodnymi źródłami wiedzy o stosunkach ekonomicznych w ramach określonych czasowo i geograficznie na równi z oficjalnymi dokumentami, ordynacjami mennicznymi lub zaleceniami dotyczącymi wycen obcego pieniądza.

Krystian Browarny (Jarosław / Polskie Towarzystwo Numizmatyczne Oddział w Krośnie): *„Szustaki”, „szóstki”, „łupoki” i „dwacatniki” – potoczne nazwy pieniądza w treści pamiętników z terenów Galicji w okresie zaborów*

Nie pozostawia żadnych wątpliwości fakt, że pamiętniki stanowią jedno z cennych źródeł historycznych. Od pewnego czasu stały się one także przedmiotem badań osób poszukujących w nich odniesień do numizmatyki. Wydaje się jednak, że do dnia dzisiejszego, poza dotyczącymi niewielkiej liczby pamiętników tekstami Z. Bartkowiaka, problematyka posługiwania się przez ludność galicyjską potocznymi nazwami pieniądza

obiegającego na terenach zagarniętych przez monarchię Habsburgów, nie została w polskiej literaturze dogłębnie zbadana. W referacie przedstawione zostaną wyniki kwerendy kilkudziesięciu pamiątek spisywanych przez mieszkańców Galicji (zarówno „wschodniej” jak i „zachodniej”) od lat 90. XVIII wieku, aż do wybuchu I Wojny Światowej. Z uwagi na ograniczenia czasowe uwaga referenta skupiona będzie nie tyle na dość dobrze odzwierciedlonych w świadomości ludzkiej „złotych reńskich”, „reńskich”, „guldenach”, florenach, centach, walucie konwencyjnej, wiedeńskiej itd., a na nazwach, które mogą stanowić pewne novum dla audytorium. Do tytułowych „szustaków”, „szóstek”, „łupoków”, „dwacatników”, dojdą bowiem też m.in. „stare grejcary”, które faktycznie odpowiadały wartości 3 halerzy i nominalnie miały niewiele wspólnego z krajcem austriackim z lat 1857–1892, a które wspominał E. Dunikowski z lat jego młodości w Tarnopolu, czy np. „czeskie”, którymi K. Brodziński sfinansował swój powrót z Krakowa do Lipnicy Murowanej w roku szkolnym 1804/1805.

Jacek Feduszka (Dział Numizmatyki i Medali, Muzeum Zamojskie w Zamościu):
Numizmatyczna pasja kolekcjonerska rodu Zamoyskich od XVI do XIX wieku

Tekst niniejszy obejmuje kolekcjonerskie zamięłowania w zakresie gromadzenia numizmatów wśród przedstawicieli rodu Zamoyskich, sięgające końca XVI i kontynuowane z powodzeniem do wieku XIX. Pasja kolekcjonerska kanclerza Jana Zamoyskiego (1542–1605), zaowocowała pierwszą kolekcją numizmatyczną liczącą ponad 500 egzemplarzy monet i medali. Szczególnie zgromadzone przez kanclerza numizmaty antyczne stanowiły wzór dla zamawianych przez Zamoyskiego medali pamiątkowych. Tradycję kolekcjonerską kontynuowali również następcy kanclerza, późniejsi ordynaci zamojscy. W XVIII stuleciu Zamoyscy posiadali zbiory numizmatyczne w siedzibach ordynackich w Klemensowie, Zamościu i Zwierzyńcu. Z czasem zbiory te zostały połączone za sprawą XII ordynata Stanisława Kostki Zamoyskiego (1775–1856) i umieszczone w Pałacu Błękitnym w Warszawie. Kolekcja ta, profesjonalnie opracowana i nadzorowana, była także przedmiotem pierwszych fachowych badań naukowych z zakresu numizmatyki i medalierstwa.

6 CZERWCA 2025 (PIĄTEK)
SESJA I

Agnieszka Smołucha-Sładkowska (Gabinet Numizmatyczny, Muzeum Narodowe w Krakowie): *Złoto w rękach królewskich a kontekst koronacyjny (XVI-XVII w.)*

Złoto pełniło wyjątkową rolę w ceremonii koronacji królewskiej, zyskując wówczas szczególne – symboliczne – znaczenie. Pojawiało się ono także w formie monet, medali i żetonów, pełniąc konkretne funkcje w czasie uroczystej celebry, jak również w wydarzeniach jej towarzyszących. W referacie przeanalizowane zostaną funkcje złota w kontekście koronacji królów polskich w oparciu o materiał źródłowy z XVI i XVII.

Magdalena Karnicka (Dział Numizmatyczno-Sfragistyczny, Muzeum Narodowe we Wrocławiu): *Wrocławskie archiwalia dotyczące plakiety z okazji otwarcia Śląskiego Muzeum Rzemiosła Artystycznego i Starożytności we Wrocławiu*

27 listopada 1899 r. we Wrocławiu zostało otwarte Śląskie Muzeum Rzemiosła

Artystycznego i Starożytności. Z tej okazji powstały plakiety wykonane przez Eduarda Kaempffera i Ottona Schultza. W Gabinecie Dokumentów Muzeum Narodowego we Wrocławiu oraz w Archiwum Państwowym we Wrocławiu znajdują się archiwalia związane z powstawaniem tych plaki, m.in. korespondencja z artystami, zakładami menniczymi i rozliczenia finansowe.

Bernadeta Wilk (Archiwum Nauki PAN i PAU, Kraków): *W uznaniu zasług. Medale, plakiety i odznaczenia ze spuścizn uczonych z zasobu Archiwum Nauki PAN i PAU (wybrane przykłady)*

Archiwum Nauki PAN i PAU gromadzi, opracowuje i udostępnia materiały do historii nauki i kultury, wśród których szczególną wartość posiadają spuścizny – archiwa osobiste uczonych polskich. Przechowywane w Archiwum Nauki spuścizny obejmują bardzo szeroki zakres dziedzin – od humanistyki po nauki przyrodnicze i techniczne. Są to przede wszystkim materiały profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego, członków Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk. Spuścizny zawierają bardzo zróżnicowane i ciekawe archiwalia, obrazujące warsztat naukowy i życie prywatne uczonych.

W gromadzonych spuściznach oprócz dokumentacji aktowej (papierowej) występuje także dokumentacja nieaktowa (inna niż pisana): fotografie, rysunki, mapy, pojedyncze eksponaty muzealne, a także medale, odznaczenia i plakiety. Zgromadzone w spuściznach uczonych i twórców kultury medale to nie tylko odznaczenia przyznane za szczególne osiągnięcia i zasługi, ale także medale okolicznościowe, upamiętniające rocznice urodzin i śmierci zasłużonych osób, ważne wydarzenia historyczne, jubileusze instytucji i towarzystw naukowo-kulturalnych, zjazdy naukowe. Ordery i odznaczenia państwowe, wojskowe, cywilne i kościelne, przyznawane polskim profesorom w kraju i za granicą, były i są wyrazem szacunku dla zasług i osiągnięć uczonych oraz rozwoju różnych dziedzin nauki polskiej. Obok wartości historycznej posiadają również duże walory artystyczne.

Podczas konferencji chcę zaprezentować Państwu najciekawsze obiekty tej interesującej dziedziny sztuki dekoracyjnej, jaką jest medalierstwo na przykładzie wybranych obiektów z wybranych spuścizn ludzi nauki i kultury.

Przemysław Dąbek (Wydział Badań Historycznych Wojskowego Biura Historycznego, Warszawa): *Medalierstwo w badaniach i działalności ks. prof. Wilhelma Gaj Piotrowskiego – przyczynek do badań medalierstwa Stalowej Woli i okolic*

Celem referatu jest przedstawienie badań i działalności dotyczących medalierstwa Stalowej Woli i okolic prowadzonych przez ks. prof. Wilhelma Gaj Piotrowskiego. W wystąpieniu zostanie przybliżona postać ks. prof. Wilhelma Gaj Piotrowskiego (1924-2017) – duchownego, etnografa, wykładowcy Uniwersytetu Wrocławskiego, numizmatyka, wybitnego kolekcjonera, inicjatora powołania Muzeum Regionalnego w Stalowej Woli, badacza dziejów regionu dolnego Sanu. Zaprezentowana zostanie działalność ks. Wilhelma Gaj Piotrowskiego na rzecz badań i popularyzacji medalierstwa związanego z dziejami miast Rozwadowa i Stalowej Woli. Scharakteryzowany zostanie również obecny stan badań i działalności dotyczących medalierstwa Stalowej Woli. Wystąpienie upamiętni 35. rocznicę wydania przez ks. Wilhelma Gaj Piotrowskiego serii zeszytów „Rozwadowiana” poświęconych m.in. medalierstwu czy numizmatyce regionu dolnego Sanu.

Marek Urbański (Muzeum Okręgowe w Sieradzu): *Znaczenie i wyniki badań archiwalnych*

w numizmatyce regionalnej na przykładzie muzeum okręgowego w Sieradzu

Wyniki badań numizmatycznych manifestują się nie tylko w postaci materialnej – okazów monet zdeponowanych w muzeach, ale także w postaci licznych dokumentów pisanych i źródeł graficznych, przechowywanych w archiwach oraz – do niedawna – także w postaci publikacji prasowych i książkowych.

Plony poszukiwań w tym zakresie przeprowadzone przez autora w Muzeum Okręgowym w Sieradzu, od archiwum Czartoryskich, przez archiwa muzealne po studia nad dawną prasą prezentuje niniejsze wystąpienie.

W artykule zostaną zaprezentowane odkrycia notatek numizmatyczno-medalerskich Antoniego Paparony Pstrokońskiego, przechowywane w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie, notatki z czasopism krakowskich i archiwów sieradzkich o działalności na polu numizmatyki dra Józefa Stanisławskiego i dra Aleksandra Murzynowskiego, i próba rekonstrukcji ich kolekcji; dalej wyniki kwerendy numizmatycznej w gazetach kaliskich; w końcu, choć nie na końcu, znakomite odkrycie w archiwum Działu Archeologii Muzeum Okręgowego w Sieradzu notatek wybitnej badaczki Teresy Łaszczewskiej o odkryciu średniego brązu Ptolemeusza II Filadelfosa pod Sieradzem, które wyjaśniło szereg pomyłek i nieścisłości zrobionych przez niektórych najwybitniejszych polskich numizmatyków w tej sprawie.

Wszystko zostanie oparte na materiale źródłowym, dotychczasowych publikacjach i zilustrowane.

SESJA II

Barbara Zając (Gabinet Numizmatyczny, Muzeum Narodowe w Krakowie): *Papierowy pieniądz zastępczy XIX i XX w. w świetle korespondencji Ignacego Frąckiewicza*

Ignacy Frąckiewicz (1892–1943), urzędnik kopalni „Czeladź” oraz działacz konspiracyjny Związku Orła Białego, był zapalonym zbieraczem papierowego pieniądza zastępczego. Cennym świadectwem jego działalności jest obszerna korespondencja, licząca ponad 160 listów, która trafiła do Gabinetu Numizmatycznego MNK dzięki ofiarności pana Jacka Budyna. Listy dotyczą przede wszystkim aspektów kolekcjonerskich, takich jak wymiana, zakupy, odmiany czy popularność różnych bonów. Poruszane są również kwestie związane z fałszerstwami oraz niszczeniem pieniądza zastępczego. Wśród korespondencji znajdują się listy wielu osób, m.in. Konstantego Czerwińskiego, Adolfa Jampollera czy Tadeusza Solskiego. Zbiór ten stanowi niezwykle cenne źródło informacji na temat kolekcjonerstwa i historii pieniądza zastępczego w Polsce w I połowie XX wieku.

Robert Forysiak-Wójciński (Dział Numizmatów i Pamiątek Historycznych Muzeum Książąt Lubomirskich, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław): *KOMUNIKAT. Kopiał korespondencji wychodzącej Władysława Bartynowskiego z lat 1893–1899 nabyty przez Ossolineum w 2024 roku*

Komunikat informuje o pozyskaniu przez Ossolineum rękopisu, który stanowi cenne zmniejszenie luki chronologicznej w dotychczasowej serii kopiałów listów Władysława Bartynowskiego (1832–1918), znajdującej się od lat 50. XX w. w Ossolineum (zakup od Tadeusza Kałkowskiego). Kopiał ten, liczący blisko 470 stron, ma szczególne znaczenie źródłowe dla historii ruchu numizmatycznego w Krakowie, ponieważ obejmuje m.in. sprawę budowy muzeum przez hrabiego Emeryka Hutten-Czapskiego oraz dotyczy okresu

zaangażowania się Bartynowskiego w pracę nad rozwojem kolekcji hrabiego Andrzeja Potockiego. Wśród kilkudziesięciu odbiorców listów krakowskiego numizmatyka i redaktora Wiadomości Numizmatyczno-Archeologicznych poza wyżej wspomnianymi arystokratami można wyróżnić takie postacie z kręgów naukowych i kolekcjonerskich jak Franciszek Piekosiński, Edmund Diehl, Michał Greim, Wojciech Kętrzyński, hrabia Michał Tyszkiewicz, Karol Bołsunowski, Feliks Kopera czy Eugen Merzbacher. Tematyka listów w zakresie numizmatyki jest bogata i zróżnicowana, dużo miejsca w korespondencji zajmują sprawy nabywania numizmatów przez Bartynowskiego dla kolekcjonerów lub instytucji, opinie i konsultacje, zakupy literatury, kwestie wydawnicze, wymiana informacji na temat kolekcjonerów, sposoby reprodukowania monet itp. Nabycie tego rękopisu uczyniło ossoliński zbiór kopiałów Władysława Bartynowskiego prawie kompletnym dla lat 1877–1910, ostatnią zaś luką pozostaje okres od 2. poł. 1890 do 1. poł. 1893 r.

Iwona Fischer (Archiwum Narodowe w Krakowie): *„Na pograniczu rządowej kancelarii” – banknoty, matryce i pieniądze zastępcze w zbiorze Materiałów związanych z działalnością Rządu Ukraińskiej Republiki Ludowej w Tarnowie z lat 1917–1922 ze zbiorów Archiwum Narodowego w Krakowie*

Archiwum Narodowe w Krakowie posiada w swoim zasobie Materiały związane z działalnością Rządu Ukraińskiej Republiki Ludowej w Tarnowie z lat 1917–1922. W zbiorze tym, oprócz niewielkiej ilości akt emigracyjnych rządów ukraińskich, znajdziemy pokaźną ilość pieczęci i stempli, fotografie, druki ulotne, pocztówki, guziki od munduru. Jednak największą część zbioru stanowią banknoty ukraińskie wydawane w latach 1917–1922. Są to zarówno pojedyncze banknoty w bankowym stanie, kasowane banknoty wycofane z użytku, jak i pliki i paczki banknotów oryginalnie zapakowanych ponad 100 lat temu przez ówczesnych urzędników ukraińskich instytucji bankowych. Dodatkowo w zbiorze zachowały się także matryce do druku banknotów, klocki drukarskie, banknoty i znaczki zastępcze, pieczęcie bankowe do lakowania plików/pakietów banknotów. Zbiór ma swoją ponad stuletnią ciekawą historię (m.in. zaanektowany przez Niemców, uniknął zarekwirowania przez Armię Czerwoną). Generuje niestety także problemy ewidencyjne i konserwatorskie, wykraczające poza standardowe pozyskiwanie i gromadzenie w zbiorach banknotów w stanie numizmatycznym w jednym bądź kilku egzemplarzach.

Rafał Kierzkowski (Archiwum Akt Nowych w Warszawie): *Archiwalia dotyczące numizmatyki i obszarów z nią powiązanych w zasobie Archiwum Akt Nowych w Warszawie*

Archiwum Akt Nowych (AAN) jest centralnym archiwum państwa polskiego, powołanym dekretem Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego w roku 1919, wchodzącym w skład sieci Archiwów Państwowych. Ze względu na objętość i różnorodność zasobu AAN można znaleźć w nim archiwalia dotyczące większości dziedzin nauki. Jedną z reprezentowanych gałęzi jest numizmatyka, zarówno w wymiarze bezpośrednim, jak i obszarach naukowych, które jej dotyczą. Wśród archiwaliów AAN znajdują się materiały będące źródłem wiedzy o samych monetach i banknotach, ale również historii ich wytwarzania, dziejach numizmatyki oraz losach największych z numizmatyków. Ważnymi zespołami, w których znaleźć można tego rodzaju archiwalia, są:

– Ministerstwo Skarbu w Warszawie – w którym znajduje się bogata dokumentacja

dotycząca Mennicy Państwowej z okresu II RP;

- Prezydium Rady Ministrów w Warszawie – zespół zawierający cały szereg jednostek od spraw waluty krajowej po poszczególne wypadki depozytów czy konfiskat;
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych w Warszawie oraz dokumenty polskich placówek dyplomatycznych prezentujące materiały odnoszące się do spraw polityki monetarnej, a także zawierające informacje o zbiorach monet i dotyczące wydarzeń o charakterze numizmatycznym;
- Bank Polski SA w Warszawie – obszerna dokumentacja daru Banku Polskiego dla Gabinetu Numizmatycznego przy Narodowym Banku Polskim;
- Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie – w którym znajdują się teczki osobowe wybitnych polskich naukowców, m.in. Zygmunta Zakrzewskiego;
- Komenda Główna Policji Państwowej w Warszawie – z przebogatą dokumentacją fałszerstw z okresu II RP;
- Tymczasowa Rada Stanu – sprawy skarbowe na progu odzyskania niepodległości;
- Gabinet Cywilny Rady Regencyjnej – materiały dotyczące kwestii walutowych w okresie odrodzenia Polski;
- Państwowa Wytwórnia Papierów Wartościowych w Warszawie – archiwalia dotyczące historii wytwórni polskich banknotów II RP, PRL i III RP;
- Akta Władysława Grabskiego – materiały do biografii człowieka współodpowiedzialnego za powołanie polskiej waluty narodowej;
- Telewizja Polska S.A. Zbiór wycinków prasowych – obszerny zbiór artykułów dotyczących numizmatyki w prasie polskiej z lat 1953–2009;
- Archiwum Ignacego Jana Paderewskiego – ukazujące jak szeroki był horyzont Mistrza w umiłowaniu artefaktów związanych z polską historią.

Powyższy wybór zespołów nie wyczerpuje w żaden sposób numizmatycznego i notafilistycznego potencjału zasobu Archiwum Akt Nowych, stanowi jednak na pewno dowód, jak wielkie są jego możliwości źródłowe.

Mateusz Woźniak (Gabinet Numizmatyczny, Muzeum Narodowe w Krakowie):
Znawczynie, zbieraczki, lubowniczkі – Członkinie Towarzystwa Numizmatycznego w Krakowie (1888–1953)

Przez szeregi założonego w 1888 r. Towarzystwa Numizmatycznego w Krakowie, pierwszego polskiego stowarzyszenia skupiającego badaczy, kolekcjonerów i miłośników numizmatyki, w ciągu ponad 60 lat jego istnienia przewinęło się ponad 500 osób i instytucji. Na odtwarzanych obecnie listach, potwierdzających przynależność do Towarzystwa, poczynawszy od roku 1888 po 1953 udało się stwierdzić nazwiska niemal (lub raczej zaledwie) trzydziestu kobiet. Wystąpienie będzie próbą zidentyfikowania środowisk z jakich się wywodziły, uchwycenia przyczyn czy motywacji do zapisania się do Towarzystwa, a także określenia ich roli w życiu tej zdominowanej przez mężczyzn społeczność.